

Mazal Asael

Мазал Менахем Асаел

Моите прадеди са пристигнали на Балканския полуостров след гоненията в Испания преди около пет века. Семейството на майка ми е живяло в град Ниш, който се намира в територията на Сърбия. Преселили са се в България в София в началото на 20 – ти век. Майка ми Делисия има четири сестри и двама братя като единият от братята ѝ се е удавил в река още докато са живели в град Ниш. Всичките сестри и братя на майка ми са родени в град Ниш, където е имало голяма еврейска махала. В семейството на майка ми се е разговаряло предимно на ладино. Знаели са и сръбски език, защото са живели в Сърбия. Майка ми знаеше много песни на сръбски език и пееше много хубаво. Предполагам, че е имало някаква причина, която е накарала семейството на майка ми да се премести от град Ниш, Сърбия в София, България. Това, че единият брат на майка ми се е удавил в река при град Ниш, също може да е повлияло на решението да заминат.

Дядо ми по майчина линия Бохор Бенямин е бил майстор баничар и с това е осигурявал прехраната на семейството си. Баба ми по майчина линия Лучия Бенямин беше много добра жена и се занимаваше с домакинска работа. След като са пристигнали в София, се установяват да живеят в еврейската махала, известна под името “Ючбунар”. Тази махала се намира на запад от центъра на София и беше населена с по-бедни евреи. По-богатите евреи в София живеяха в центъра на града, а по-бедните в махала западно от центъра. Дядо ми е открил собствена баничарница на улица “Позитано” и е правил най-хубавите баници в целия квартал. Предполагам, че баниците, които е правил, са били кашерни. Имал е специално място, където ги е правил. Повечето евреи от “Ючбунар” купуваха кашерна храна. Винаги се купуваше жива кокошка и се занасяше в синагогата в махалата на улица “Осогово”, за да я заколи шохетът. Материалното състояние на семейството на майка ми не е било добро, не са имали собствена къща и затова баба ми и дядо ми са живели под наем при най-малката си дъщеря Мазал. Когато са пристигнали в София, майка ми и нейните сестри и брат са били още малки и не са били семейни. Всички създават семейства в София. Дядо ми Бохор имаше красив талет и книги на иврит, които се четяха на празници. Дядо ми Бохор беше религиозен човек и редовно ходеше на синагога.

Сестрите и братя на майка ми вече имаха семейства във времето откогато си ги спомням. Най-голямата сестра на майка ми се казва Буча и има трима сина, които живеят в Израел. Другите сестри на майка ми се казват Ленка, Мазал и Бланка, а брат ѝ – Марко. Съпругът на Мазал, най-малката от сестрите на майка ми, беше бояджия по професия. Неговото име е Леон. Неговият баща е бил хазан в синагогата и се е ползвал с голямо уважение в квартала. Те са имали шест деца. Един от синовете им по-късно е станал герой на Израел. Ленка има две деца, които също са живели в Израел. Вуйчо ми Марко беше бръснар, а леля Бланка замина за Белград през 1939 г., където се омъжи за български евреин. По време на Холокоста е била изпратена в концлагер и там е унищожена. След нахлуването на немските войски в Сърбия не получихме повече известие от нея. Леля Бланка има един син, който

сега живее в Израел. Най-малката от сестрите на майка ми е живяла на улица “Брегалница” №9 при своя съпруг, който е имал собствена къща и там за известно време е живяла баба ми и дядо ми. Останалите сестри на майка ми и брат ѝ са живеели под наем в “Ючбунар” – еврейската махала. Един братовчед на майка ми, чието име не си спомням, тъй като съм го виждала преди 1944 г. [Годината на комунистическия преврат в България], е заминал от Сърбия за Франция, а оттам може би и за Америка и така се е спасил по времето на Втората световна война. Впоследствие нямам известия за него.

Майка ми Делисия беше фризьорка по професия. Спомням си, че вкъщи имаше специални машини, които тя е използвала при работата си. Майка ми е работила като фризьорка преди да се омъжи. Предполагам, че тя е научила този занаят още докато е живяла в град Ниш. Тя е ходила на училище в град Ниш до четвърто отделение.

Семейството на баща ми произлиза от София. Баща ми Менахем Ешкенази има една сестра – Естер и четирима братя. Единият му брат, който се казва Леон, е заминал за Америка много млад и не сме имали повече известия от него. Друг негов брат, Израел, е заминал перз 30-те г. на 20 век за Цариград [днес – Истанбул]. Той е притежавал фабрика за конопени изделия и е бил много добре материално. Има голямо семейство с шест деца – двама сина и четири дъщери. Единият му син, Роберт, живее в Израел, а другият, Нисим – в Англия. Най-големият брат на баща ми се казва Рахамин и беше шивач по професия. До 1943 година, преди да ни изселят от София, поддържахме непрекъсната връзка помежду си. Баба ми по бащина линия е живяла известно време в Цариград при най-малкия от братята – Израел. Фактически аз не съм я виждала никога, защото е заминала да живее в Цариград. Дядо ми по бащина линия е починал преди баба ми да замине в Цариград при най-заможния си син.

Баща ми е роден малко след освобождението на България от турско робство и тогава не е имало еврейско училище. Предполагам, че е ходил в начално българско училище. Преди да се ожени е бил наемен работник в София. Вероятно е участвал и в Балканската война през 1912 г. в Българската армия. Баща ми е бил пленник през Първата световна война през 1918 г. Нямам информация къде точно е бил пленен.

Баща ми е бил женен първоначално за друга жена, която умира много млада. По стечение на обстоятелствата майка ми е била шаферка на неговата сватба. Майка ми Лучия и баща ми Бохор са се омъжили през 1920 г. Запознали са се фактически чрез първата съпруга на баща ми, която е познавала майка ми. Родителите ми са се венчали в синагогата. По това време не имало граждански бракове и всички евреи са се женили в синагогата. Баща ми работеше дълги години като наемен работник в магазин за плодове и зеленчуци при един наш сънародник на площад “Света Неделя” в центъра на София. Спомням си, че баща ми винаги беше много изморен вечерта след работа и ме изпращаше до близката кръчма да му взема малко мастика. Аз тайничко си близвах по малко и така до днес обичам само това питие. Преди да се омъжи, майка ми е била фризьорка, но след това се е занимавала с домакинската работа.

На улица “Позитано” в центъра на София имаше едно еврейско кафене, където баща ми ходеше в събота да играе на карти и на табла. Спомням си, че там играеха на шоколадчета и ние, малките деца, отивахме в кафенето да видим дали бащите ни са спечелили шоколадчетата, за да ни дадат от тях.

Родната ми къща се е намирала на улица “Опълченска” и представляваше една “съборетина” – тухлена постройка на два етажа, в която сме живели с още няколко семейства. Имаше електричество в къщата. Всички обитатели на къщата бяха евреи. Имали сме съседка, която ме е кърмила след като съм се родила, защото майка ми не е могла, а съседката ни по това време е имала бебе. Тази постройка вече не съществува – на нейното място е издигната нова, в която в момента живеят децата на собствениците на предишната къща. Баба ми и дядо ми по майчина линия живееха отделно на улица “Брегалница” при малката си дъщеря. Всичките ни роднини от страна на баща ми и майка ми живееха в еврейската махала.

Колко време съм живяла в къщата на улица “Опълченска” не знам, защото сме се преместили още когато съм била много малка. До изселването ни през 1943 г. сме живели на много места под наем – на улиците “Овчо поле”, “Одрин”, “Сливница”, “Найчо Цанов”. Изглежда родителите ми са били материално много затруднени и са били принудени често да сменят квартирите си. Най-дълго сме живели на улица “Одрин” на два адреса – на №55 и на №37. Тези къщи вече не съществуват, тъй като на техните места са построени големи блокове. Когато живеехме на тази улица, вече бяхме пораснали с братята ми. От там моите братя заминаваха на трудови лагери през 1940's. На улица “Одрин” сме живели в една къща с българи, но не съм усетила лошо отношение към нас, въпреки че единият от тях беше “бранник”¹. Във всички къщи сме обитавали много малко пространство, което винаги е било недостатъчно за голямото ни семейство.

В София имаше две еврейски училища – едно в центъра на града и едно в нашата махала. В централното еврейско училище учеха децата на по-заможните евреи от центъра на града. Аз посещавах това на улица “Осогово”. В това училище всичко беше безплатно за нас. Учебниците ни бяха безплатни и дори понякога получавахме дрехи и обувки. В еврейското училище съм ходила до завършването на трети клас като преди класовете учих четири отделения в същото училище [трети клас се равнява на седми]. В еврейското училище учихме целодневно. Преди обяд учихме по различни общообразователни предмети на български език, а след обяд учихме същото – писане, четене и смятане, но на иврит. В по-горните класове вече учихме и еврейска история. Един от предметите, които изучавахме, се наричаше “Танах” [История на еврейския народ]. Изучавахме историята на еврейския народ и петокнижието на Мойсей. Имаше и часове по религиозна подготовка като всичко се преподаваше на иврит.

От еврейското училище се организираха лагери и екскурзии. В град Берковица имаше еврейски лагер, в който ходехме на почивка. На този лагер се приемаха децата от по-бедните семейства. Моята майка дори е идвала да помага в кухнята на такива лагери, за да може да отидем и двамата с брат ми Бенямин на почивка. Спомням си, че на един такъв лагер паднах отвисоко в един дълбок вир и едвам ме спасиха. От тези почивки съм запазила приятни спомени и много добри приятели, с които общувам и досега.

В еврейското училище имаше най-различни организации – “Макаби”, “Акива”, “Ашумер Ацаир”. “Макаби” беше спортна организация, която организираше състезания с международно участие. “Акива” беше организация на по-заможните младежи, а “Ашумер Ацаир” е скаутската организация, чрез която най-добре учехме иврит. След училище

оставахме да играем игри и еврейски хора и се стараехме да говорим на иврит. Тези организации имаха много добър възпитателен ефект върху нас – научиха ни да бъдем организирани. Докато учех в еврейското училище всичките ми приятели бяха евреи. Те бяха предимно мои съученици и бяхме членове на “Ашумер Ацаир”. Еврейските организации съществуваша до 1943 г., когато започна изселването ни от София. Правителството на България ги прекрати още с излизането на “Закона за защита на нацията”² от 1939 г., но те продължиха да съществуват неофициално.

След като завърших трети клас на еврейското училище, няхах възможност да продължа образованието си и започнах работа в тапицерско ателие. Работила съм до 1943 г., когато започнаха изселванията. Продължих образованието си след 1944 г. Завърших вечерна гимназия в София. Тъй като материалното ни положение не беше добро, всяка ваканция съм работила нещо. Спомням си, че като ученичка ходих да работя в една работилница за чадъри, която се намираше на булевард “Дондуков”. Работила съм и при една позната на майка ми, която се занимаваше с изработка на корсети. Една ваканция работих и при една българка, която имаше ателие за шапки.

Моите родители не бяха много религиозни и не ходеха често на синагога. Отиваха само на най-големите празници. Когато бях ученичка, празнувах повечето празници в еврейското училище. Само за Песах се събирахме вкъщи с всичките ни съседи. Понякога се събирахме и с роднини при една леля на баща ми, която живееше далече от нашата къща. Масата се приготвяше много тържествено. Правим “Седер Песах” – на масата трябва да има седем вида ястия, които се подреждат в една чиния. Всички ястия са кашерни. Правим и специално ястие от смляни орехи, захар и ябълки. Това ястие се слага върху лист от маруля и се нарича “марор”. Приготвяше се богата трапеза с маца и бойо [питки с вода и брашно без сол и квас]; на масата имаше само кашерна храна. Цялото домакинство вкъщи се поддържаше от майка ми. Майка ми имаше отделни съдове, които изваждаше специално за “Песах”. Всяка година в еврейската махала минаваха майстори калайджии, които калайдисваха медните съдове, за да изглеждат винаги като нови. Също така това се правеше, за да нямат никакъв допир с хляба. Същите тези съдове се прибираха след празника до следващата година. За нашия “Песах” се правеха специални ястия. Когато приближаваше “Песах”, шоколадовата фабрика в София пускаше производство на маца, която купувахме за осем дена, през които не купувахме хляб. Въпреки че сме били много бедни, за “Песах” винаги ни купуваха нови обувки. Аз самата имах по-големи братовчедки от мен и преносвах техните дрехи. До еврейското училище в нашата махала имаше залепена синагога, която си имаше хазан, шохет и служители. В тази синагога винаги сме носили пилета или кокошки, които задължително трябваше да бъдат заклани от шохета.

За Кипур правим “танит” – на този ден не се храним до вечерта, когато в синагогата изсвирва рог (“шофар”). Спомням си, че и децата не ядахме в памет на всички загинали за Палестина.

В събота не се работеше и така зачитахме Шабат. Тогава не се палеше осветлението до определен час. Баща ми рядко ходеше на синагога на Шабат. Съботният ден му беше за почивка от напрегнатата седмица. Зачитали сме и останалите еврейски празници. През месец февруари е празникът на плодовете “Фрутас”, през март е “Пурим” – денят на

маските и след това е Великден. Четиридесет дни след “Песах” е най-веселият празник на децата – “Лаг Баомер”, когато сме излизали на полето да берем трева. През есента имаме още един празник на плодородието – “Сукот”, когато се прави специална сламена колибка в синагогата и в нея се подреждат всякакъв вид плодове и всичко, което се събира след летния труд.

В края на 1930’s попаднах в българска среда. По това време вече имах лява политическа ориентация. През 1940’s трябваше да си сменим личните карти с розовиЗ и на някои им смениха имената. Имената на евреите се сменяха с типични еврейски, за да се подчертае еврейския произход на гражданите. Моето име също беше сменено – от Матилда трябваше да се прекръстя на Мазал. Трябваше да носим жълти значки, които да показват еврейския ни произход, но аз почти не съм я слагала, тъй като се движех в българска среда. Все пак винаги бях готова да я покажа, когато това беше необходимо.

През 1943 г., на 24 май, когато е празника на славянската писменост и култура, възникна спонтанен протест на еврейски младежи против взетото решение от страна на властите да бъдат изселени от София нашите семейства. Много от нашите семейства вече бяха получили известия за принудително изселване от домовете им. През 1943 г. започнаха изселванията на евреите от домовете им с цел да се организира депортацията им към концентрационни лагери в чужбина. Острата реакция на българското население и на някои народни представители осуетиха тази депортация в последния момент. По това време вече бях член на Революционния младежки съюз [прокомунистическа младежка организация]. Родителите ми не успяха да спрат моята дейност в Революционния младежки съюз през Втората световна война, тъй като не им позволявах да разберат какво точно правя. Баща ми беше либерално настроен човек, но не се е занимавал с политика. Братята ми също нямаха конкретна политическа ориентация. Единствено аз от семейството ми се занимавах активно с антифашистка дейност. Всичко това се дължи на средата, в която попаднах, когато започнах да работя. Работих на улица “Клементина” №5 в един безистен, където имаше много работници – гогвачи, шивачи и др. и така се запознах и се свързах с ляво настроени младежи, организирани от Революционния младежки съюз.

На този ден се събрахме при синагогата в нашата махала, където пред множеството евреи излезе моят съсед Соломон Левиев от Революционния младежки съюз и призова да тръгнем на протестно шествие към центъра на града, където в градинката пред Народния театър цар Борис III трябваше да приветства софиянци по случай 24 май. Така тръгнахме в тази посока по тогавашната улица “Клементина” [сега – бул. “Стамболийски”]. Неочаквано по средата на пътя ни пресрещна конна полиция и започнаха да арестуват когото хванат. Аз успях да избягам заедно със Соломон Левиев в тогавашното село Княжево [сега квартал на София].

След тази манифестация, на същия ден, започнаха арестите в домовете ни. Тогава е арестуван бащата на младежа, с когото избягах и веднага е изпратен на трудов лагер. От този ден ние живеехме нелегално в София и се криехме от полицията. Аз не исках да се изселвам от София, но все пак това се случи. Моето семейство получи известие, че трябва да замине за град Дупница и моите родители ме принудиха да замина с тях. По това време двамата ми по-големи братя бяха в трудови лагери. В София при родителите ми бяхме аз и

по-малкият ми брат. Семейството ми замина за Дупница в края на месец май. Аз обаче се върнах в София още на следващия ден без знанието на родителите ми. Майка ми и баща ми подозираха, че имам намерение да се присъединя към партизански отряд [въоръжени антифашистки отряди, които са се укривали извън населени места] и не ме пускаха да се върна в София.

Върнах се в София с чужда лична карта с българско име, която получих от другарите ми от Революционния младежки съюз. В София живеях първоначално в квартирата на мой познат Борис Бранков и после се преместих при цялата нелегална група в квартал "Лозенец". В Революционния младежки съюз членуваха и българи и евреи. Тази организация имаше лява прокомунистическа и антифашистка насоченост. Взехме решение да се присъединим към партизански отряд, но стана провал и ръководителят на нашата организация беше арестуван. Аз също бях арестувана през юни 1943 г. Тогава някой ме издаде, че съм еврейка и ме изпратиха в концлагера "Свети Никола" при Асеновград в южна България. Тези лагери бяха създадени като затвори за антифашисти и не бяха предназначени специално за евреи. Аз попаднах там предимно заради антифашистката си дейност, а не заради еврейския си произход. Там престоях до неговото прекратяване през ноември 1943 г. През тази година се смени българското правителство – на власт дойде правителството на Багрянов, който закри всички лагери за политически затворници, но създаде нови като лагера "Свети Кирик". След лагера се върнах в София без никакви документи и пак се укривах в квартира на мои приятели. Тогава разбрах, че моите родители са преместени в Михайловград, който тогава се казваше Фердинанд.

Роднините от страна на майка ми също бяха изселени от София през Холокоста. Голямата сестра на майка ми, Буча, беше изселена със семейството си в град Пазарджик. Друга сестра на майка ми, Мазал, беше изселена в град Русе с голямото си семейство с шест деца. Всички са били изселени с изключение на Бланка, която замина за Белград и за нещастие е попаднала в концлагер. Роднините на баща ми също бяха изселени. Децата на сестрата на баща ми вече бяха големи и бяха изпратени в трудови лагери. Единият брат на баща ми, Йосиф, беше изселен с баща ми в Дупница. Родителите ми са прекарвали в Дупница само няколко месеца, след което се преместват в град Фердинанд. Спомням си, че дядо ми по майчина линия почина непосредствено преди изселването през 1943 г. и дори не успяхме да му поставим паметник. Това се случи едва преди няколко години от мой братовчед от Израел.

Заминах във Фердинанд и там пак се включих в местната организация на Революционния младежки съюз в еврейския сектор. Организацията в град Фердинанд имаше български и еврейски сектор. Родителите ми живяха много бедно по време на изселването – в Дупница и в Монтана. Докато бях в град Фердинанд, се опитах да работя, за да помагам в издръжката на семейството си. Имахме една шевна машина, която ни служеше и за маса за хранене и за шиене. Аз самата шиех на съседите ни, за да можем да си купим нещо за ядене. Аз не бях професионална шивачка, но приемах поръчки за поправки на дрехи. Във Фердинанд съм гледала деца, правила съм тухли, копаела съм лозя и всичко това нелегално от властите и полицията, тъй като имаше право да излизаме от къщи само за три часа.

Моите родители, аз и малкият ми брат Самуил живеехме в една малка стая. Другите ми братя бяха в трудови лагери. Големият ми брат Бенямин беше в “Свети Врач”, който се намира на юг при град Гоце Делчев. Там е работил в строителство на пътища. Другият ми брат, Елиезер, беше разпределен в трудов лагер при град Своге като и той е бил работник на пътен строеж. Трудовите лагери се отличаваха от концлагерите по това, че имаха по-свободен режим. Концлагерите бяха предназначени за престъпници и антифашисти и бяха като затвори. Работих като помощничка в магазин за хранителни стоки при познати хора на родителите ми. Докато работех, си криех значката и когато полицията разкри, че не съм от града и работя нелегално, не успяха да разберат веднага за еврейския ми произход и докато установят самоличността ми, аз успях да напусна града. През цялото време съм си крила значката и полицията не знаеше, че съм еврейка и съответно нямам право да работя и да излизам за повече от три часа от къщи.

През август 1944 г. се присъединих към партизанския отряд “Христо Михайлов” заедно с още 35 души от града. Всички наши действия се извършваха при строг ред, дисциплина и организация, тъй като бяхме преследвани от властите и живеехме в нелегалност. Имахме ръководен орган, който преценяваше кой може да се присъедини към отряда. След като се присъединихме към партизанския отряд, за една нощ преминахме около 40 километра и преминахме границата ни със Сърбия. През цялото време ни преследваше полицията. В Сърбия се срещнахме с тамошните партизани, с които нашият партизански отряд е бил постоянно във връзка. На 5 септември разбрахме, че Съветската армия е близо до река Дунав и ще влиза в територията на България. Тогава се върнахме в България, минахме през Фердинанд и на осми срещу девети септември бяхме в град Берковица⁴, където установихме новата власт на Отечествения фронт⁵.

Нещата се обърнаха и партизаните залавяха своите преследвачи и най-вече т. нар. “главорези”, които бяха прочути с жестокостта си към партизаните. Главорезите бяха упълномощени да преследват и избиват партизаните в България. През 1943 и 1944 г. е имало много разстрели на партизани. Навсякъде, където минавахме, установявахме народната власт. Местните хора познаваха своите преследвачи и хората, които са ги малтретирали, докато всички евреи в отряда бяха само от София.

Непосредствено след 9 септември 1944 г. останах няколко дни в град Берковица и след това се върнах в град Фердинанд, откъдето заедно с един братовчед от страна на баща ми се върнахме в София, за да търсим жилище, в което да живеят семействата ни. Намерихме квартира на улица “Найчо Цанов” и извикахме родителите си. Братята ми се върнаха от лагерите. На това място живяхме до заминаването на родителите ми и братята ми за Израел през 1948 г. Първи замина брат ми Бенямин, който е бил на временен лагер на остров Кипър две години, защото тогава емиграцията на евреи към Палестина беше затруднена от англичаните, на които Палестина беше доминион. Едва след обявяването на еврейската държава е успял да се придвижи до Израел. Аз не пожелах да замина с тях, защото имам убеждението, че мястото ми е в България, където трябва да участвам в изграждането на новата политическа и икономическа система под ръководството на Българската комунистическа партия.

Докато родителите ми бяха в България след 1944 г. продължихме да спазваме еврейските обичаи. Ходихме редовно на синагога на празниците. През 1948 г. получихме помощ от дрехи от фондация "Джойнт". След 1944 г. в София имахме еврейска организация. Имахме и еврейска болница на улица "Позитано", в която работеше мой роднина. В момента тази болница е профилирана като сърдечна клиника.

По време на изселването на моето семейство през 1943 г. бяхме принудени да се разделим с много ценни вещи и книги, тъй като нямаше собствена къща, а също и не можехме да вземем много предмети с нас. Затова от моите близки са останали твърде малко неща като спомен. Семейството ми имаше много красиви книги на иврит с кадифени корици и извезана върху тях еврейската давидова звезда, които са оставени в къщата, от която сме били изселени. От майка ми съм запазила едно килимче, което е изработено ръчно преди повече от сто години. Също така бях запазила специално облекло, което майка ми е обличала при раждането на децата си и специални чаршафи. Облеклото, което е обличала майка ми, беше от лъскав плат, подобен на брокат, розово на цвят, със златни и сребърни нишки по него. Тези вещи, които бяха останали от майка ми при мен, за съжаление се загубиха при едно изложение в еврейския културен дом.

Имам трима братя като най-големият, Елиезер, е от първия брак на баща ми. Той първоначално живя при майка ми и баща ми, след това го взе майката на неговата майка и след години - след 1941 г. дойде да живее при моето семейство. През тези години трябваше да ходи по трудовите лагери, където изпращаха евреите на принудителен труд. Другите ми братя са Бенямин и Самуил. Всички са завършили еврейското училище в София. През Холокоста двамата ми по-големи братя бяха изпратени в трудови лагери, където са прекарвали няколко години. Заминаха за Израел заедно с родителите ми.

Родителите ми се установиха в град Яфо, където и до днес живее единият ми брат Самуил. След като се установяват в Израел, баща ми е станал амбулантен търговец, а братята ми са работили черна работа. Само един от братята ми, Бенямин, успя да се устрои много добре. Другият ми брат - Елиезер, който се ожени там и създаде голямо семейство с пет деца, беше дребен търговец. Най - малкият ми брат, Самуил, работеше в една филмова къща - "Фокс Муви Тон". В момента имам един брат в Израел и много племенници. Роднините ми по майчина линия също се установиха в град Яфо. Моите лели са се установили в Яфо, Бат Ям и Реховот.

Ходила съм около десет пъти в Израел. Всичките ми близки живеят там. Там имам брат, братовчеди и много племенници. От страна на баща ми остана само една братовчедка, която е дъщеря на най-големия му брат - Рахамин. Първият път пътувах със самолет. Само майка ми успя да дойде в България след заминаването си през 1948 г. - дойде да види дъщеря ми през 1971 г. Малкият ми брат Самуил идва почти всяка година напоследък в България. Поддържам връзка с него тъй като в момента обстановката в Израел е много тежка.

През същата 1944 г. постъпих на работа в милицията като оперативен работник. Там работих до 1952 г., когато се взе решение евреите да освободят ръководните постове. През 1952 г. в Съветския Съюз започна процес срещу лекарите. Тогава евреите там са обвинени, че работят против съветската власт. Тъй като България беше подчинена на Съветския съюз,

всички евреи бяха изгонени от служба в милицията. По това време имаше много евреи в милицията – особено в моя отдел, който се занимаваше с печата, дружествата и училищата. От него бяха изгонени много квалифицирани служители, тъй като в моя отдел се изискваха познания и по западни езици. След като и аз бях освободена, намерих работа в Личен състав на Градското управление на дирекция “Народно здраве”. Тя просъществува за кратко време и след това преминах на работа отново в Личен състав на Материално-техническо снабдяване към Министерството на строежите, откъдето се пенсионирах.

До 1956 г. евреите в България трудно можеха да отидат при своите близки, които бяха заминали преди това. През 1957 г. успях да замина за Израел с големи затруднения със специалното разрешение на един от заместник министрите на МВНР. След 1952 г. в структурите на Министерството на вътрешните работи останаха да работят само някои оперативни работници евреи, които преподаваха криминалистика и право. По това време поддържах редовна връзка с моите родители. От министерството ми съобщиха, че не може повече да поддържам такава връзка докато работя там. Аз предпочетох родителите ми в тази ситуация и затова бях освободена с мотива, че съм имала “неподходящо обкръжение” като служител на МВР. Това “неподходящо обкръжение” всъщност беше връзката ми с Израел.

През 1956 г. работех в министерството на строежите. Работих в Личен състав и трябваше да следя за настроеността на работниците, за да не се получи това, което стана в Унгария през същата година. Всичко това се осъществи с повишаване на дисциплината по работните места на хората. Министерствата взимаха мерки да предотвратят всякакви предпоставки за антисъветски настроения в България.

След като моите родители заминаха за Израел през 1948 г., аз се преместих в друга, по-хубава квартира, която беше в жилище на изселили се евреи. Там имах право да обитавам една от стаите. В това жилище се запознах с моя бъдещ съпруг. Съпругът ми Моис Шемая Асаел е роден в град Дупница. Той е оптик по професия. Завършил е полувисше образование в полувисш институт за оптика в София към Министерството на народното здраве и е работил повече от 40 години като оптик. Неговото семейство не замина за Израел, а купиха къща в София на улица “Софроний Врачански”, където заживях със съпруга ми около двадесет години – до 1970-та година. След това се преместихме в жилищен комплекс “Младост” [краен южен квартал на София], кадето живея и до днес.

За нас, евреите, беше добре, че властта беше в ръцете на Българската комунистическа партия. Това ни даде възможност да участваме и да работим в държавните институции. Преди това [преди 1944 г.] не сме имали такава възможност и нашите права бяха потъпкани. Нямахме възможност да се образуваме дори и да искаме. През целия период на управление на Българската комунистическа партия аз съм поддържала официалната ѝ позиция по отношение на събитията в Унгария през 1956 г. и в Чехия през 1968 г. Самата аз бях член на Българската комунистическа партия, а сега членувам в нейния наследник – Социалистическата партия.

Докато моите родители бяха в България до 1948 г., продължавахме да спазваме еврейските обичаи, събирахме се на празниците, ходехме на синагога. След заминаването на родителите и братята ми за Израел, аз и съпругът ми се придържахме по-малко към

еврейските традиции. Работила съм и в събота, защото в България дълго време беше работен ден. Значението на еврейските традиции постепенно загубиха своето значение, тъй като аз и съпругът ми Моис Асаел бяхме ангажирани с много работа – работили сме плътно по шест дни в седмицата.

Дъщеря ми Регина се роди през 1968 г. Тя искаше да наследи баща си и отиде да учи в техникум по оптика. Там обаче предпочете да се занимава с лазерна оптика. Работеше в “УчТехПром” [завод за лазерна техника], но след като спряха поръчките от Съветския съюз след политическите промени в България през 1989 г., беше освободена от работа. Сега работи в социални грижи в община “Младост”. Дъщеря ми се омъжи за българин и има две деца – Симона и Мартин.

Всяка година през 60-те съм ходила на почивка със съпруга ми. През 70-те всяка година съм водила дъщеря си на море. Тогава имяхме работа и възможности за почивка на курорт. След като дъщеря ми стана ученичка, ходеше на почивка и през зимната, и през пролетната, и през лятната ваканция. До 1989 г. живяхме добре. След промяната в България от 10 ноември 1989 г. не живеем добре.

В еврейския културен дом си имаме група, в която се събираме и си говорим на иврит. Подобна група има и за говорещите на ладино. Аз участвам и в двете групи. Аз съм завършила еврейско училище преди 65 години и мога да говоря на иврит. В други групи се преподава иврит за тези, които искат да заминат за Израел. В момента се старая да помагам на семейството на дъщеря ми с каквото мога. Зачитам всички еврейски празници, ходя на синагога. Вкъщи имам специален свещник за еврейския празник на светлината - “Ханука”. Наскоро направих “Бат Мицва” на внучката ми Симона в централната синагога – на 12 г. момичетата навлизат в живота. Присъстваха 120 души. Внучката ми си беше подготвила слово, което прочете пред присъстващите. Стана голям празник. Почерпихме гостите с кашерна храна.

Интервюиращ: Димитар Божилов

Преводач: Теодора Кърджиева